

III. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

ISSN 2411-4758 (Print) 2518-1602 (Online)

Native word in ethnocultural dimension, Drohobych, Posvit, 2019, pp 167-175.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2019.177911>

УДК 81'374'37346:378.0913

МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ТЕРМІНОГРАФІЇ ТА ЇЇ АКТУАЛЬНІСТЬ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Євгенія ІЩУК

магістр, аспірантка Інституту славістики Університету імені Масарика в місті Брно (Чеська Республіка) yevheniya_ishchuk@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4917-8008>

Статтю подано до редколегії / The article is submitted to the editorial board: 11.09.2019.

Статтю опубліковано / The article is published: 15.11.2019.

У статті увагу зосереджено на проблематиці термінологічної лексикографії, її методологічній базі та особливостях вивчення цієї галузі знань. Розглянуто причини стрімкого розвитку термінографічної науки та її актуальність у навчально-виховній діяльності студентів закладів вищої освіти. Подано рекомендації щодо уведення нової дисципліни в навчальний процес та вироблення окремої методології для її детальнішого вивчення.

Ключові слова: термінографія; термінологічна лексикографія; термінологічний словник; інформаційна система; навчальна дисципліна; навчальний процес; методологічні основи.

METHODOLOGICAL BASE OF TERMINOGRAPHY AND ITS UPDATE IN THE STUDENTS' EDUCATIONAL PROCESS

Yevheniya ISHCHUK,

Mgr., student in the Department's of Slavonic Studies PhD program at Masaryk University (Brno, Czech Republic) yevheniya_ishchuk@ukr.net

In this article, attention is focused on problems of terminological lexicography, its methodological basis and relevance of the study of this area of knowledge. The reasons for the rapid development of terminographic science and its relevance in the

educational activities of students of higher educational institutions are considered. Recommendations are given for introducing a new discipline into the educational process and developing a separate methodology for its more detailed study.

The article aims to describe the methodology of this relatively young scientific discipline in general and to focus on the relevance of terminology research in particular. At the same time, make recommendations for the introduction of a new discipline in the educational process for students of higher education.

At the present stage of the educational process, unfortunately, there are no subjects or electives in the higher education institutions that reflect the problems of terminographic activity or its theoretical tasks. The main objectives of the article are to analyze the methodology of the new discipline and emphasize its relevance.

The new discipline must first and foremost use elements of descriptive, typological, statistical or even comparative methods. Considering the connection of terminography with other scientific disciplines, students will have the opportunity to become better acquainted with the principles and methods of accumulation of material of any branch, processing and transfer it by means of computer programs and other technical means, as well as, possibly, to assist in the creation of new lexicographic databases.

Key words: terminography; terminological lexicography; terminology dictionary; information system; discipline; educational process; methodological bases.

Постановка проблеми. На сьогодні все частіше можемо натрапити на дослідження та проекти науковців, які в своїх працях здебільшого зосереджуються на ознайомленні суспільства з проблематикою навчального процесу. Його методологія досить багата та обширна, оскільки базується на різних рівнях організації навчально-виховної діяльності.

Перш за все, варто було б розпочати з того, що містить у собі поняття «термінографія» або ще, як її прийнято називати, термінологічна лексикографія. Відповідно до слів О. Іванової, *термінологічна лексикографія* є комплексною наукою, яка займається теорією та практикою укладання термінологічних словників, поєднуючи в собі термінознавство як науку про терміни, і лексикографію як мистецтво створення словників (Іванова, 2007, с. 331). Об'єктом цієї наукової дисципліни є галузевий словник, а предметом – створення методології укладання різних типів термінологічних словників.

У сучасному мовознавстві термінографія набула статусу самостійної лінгвістичної дисципліни. Це насамперед пов'язано з тим, що фахівці тієї чи тієї галузі знань усе помітніше тяжіють до мови професійної комунікації, термінологічний фонд якої практично щоденно поповнюється новими поняттями та термінами. Враховуючи активне збагачення та поповнення мовних ресурсів на сучасному етапі науково-технічного прогресу, можемо стверджувати, що виникає вагома необхідність у

детальнішому, передусім інформативному, ознайомленні студентів із специфікою термінів, необхідністю їхнього функціонування, умовами виникнення та правилами створення, основними ознаками, зумовленими їхнім статусом на новітньому етапі.

Аналіз досліджень. У майбутньому роль термінологічного словника буде ще помітнішою, ніж зараз, його функції в комп'ютерних системах, зокрема, словники-тезауруси можуть стати незамінними в розробках комп'ютерних систем штучного інтелекту. Щодня публікуються нові термінологічні норми, проводяться нові термінологічні конференції та створюються нові термінологічні інститути та комітети. Проблематика термінографії була актуальною ще в кінці минулого століття, на сьогодні вона розвивається ще швидшими темпами, знаходячи своє відображення в різних галузях науки.

Детальне ознайомлення студентів із сучасними термінографічними процесами стає необхідністю. Нова навчальна дисципліна передусім повинна використовувати елементи описового, типологічного, статистичного чи навіть компаративного методів. Враховуючи зв'язок термінографії з іншими науковими дисциплінами студенти матимуть можливість краще ознайомитися з принципами та способами нагромадження матеріалу будь-якої галузі, обробкою і передачею його за допомогою комп'ютерних програм та інших технічних засобів, а також, можливо, посприяти в створенні нових лексикографічних баз даних.

Мета статті – описати методологію відносно молоді наукової дисципліни загалом та зосередити увагу на актуальності досліджень термінографії зокрема. Водночас надати рекомендації щодо уведення нової дисципліни в навчальний процес для студентів вищих навчальних закладів.

Вклад основного матеріалу. Як відомо, основним завданням навчального процесу в середній школі є надання викладачем, із урахуванням усіх використовуваних ним методів і засобів навчання, організаційних форм й офіційно встановлених норм, спеціалізованого матеріалу учням з метою його опрацювання та подальшого засвоєння. Відповідно, у вищому навчальному закладі – це послідовна підготовка студентів різної спеціалізації до реалізації набутих ними знань у майбутній суспільній чи професійній діяльності.

Досить часто запорукою успіху майбутнього фахівця в обраній ним галузі є успішний взаємозв'язок та повне взаєморозуміння викладача та студента, уміння правильно донести необхідну інформацію першого та усвідомлене сприйняття її з боку слухача. Головне – правильно визначити мету та завдання предмета, наповнення змісту матеріалу. На нашу думку, саме людський фактор, точніше органічна єдність викладача та

студента, правильне стимулювання, своєрідний контроль за навчальною діяльністю студентів і справедливе оцінювання їхніх особистих результатів, відіграє чималу роль у становленні світогляду кожного студента в процесі подальшої життєдіяльності.

Серед інших важливих факторів варто виокремити також і технічну організацію навчального процесу. Звичайно, умови навчання в будь-якому ВНЗ на різних факультетах помітно відрізняються, перш за все, залежно від рівня необхідності конкретного технічного обладнання. Володіння хоча б однією комп'ютерною інформаційною системою на сьогодні стає просто необхідністю, оскільки уможливує та набагато полегшує пошук потрібної інформації. Візуальне та звукове сприйняття конкретного матеріалу студентами набагато ефективніше за допомогою відповідної техніки, а бажання та стимул працювати збільшуються майже вдвічі.

Наступним чинником варто назвати мовний фактор. Процес викладання вимагає не лише володіння матеріальною базою предмета, його теоретичними та практичними основами, але і професійною лексикою. Кожна окрема мова, як відомо, володіє своїм термінологічним фондом, кожній окремій галузі притаманна своя багата термінологія, чисельність якої на сучасному етапі все більше і більше поповнюється новими лексичними одиницями, тому наукова термінологія будь-якої мови потребує подальшої систематизації та впорядкування. На основі цього з кожним днем потреба в створенні нових термінологічних словників, довідників або навчальних посібників помітно зростає, що є одним із основних завдань сучасної термінографії.

Словники як вагома частина навчальної літератури відіграють велику роль в освітньому житті кожного студента. Це і не дивно, оскільки саме вони, в першу чергу, дозволяють розширити запас уже отриманих знань, допомагають збагатити лексичний запас слів, досить часто отримати необхідну інформацію іноземною мовою для кращого засвоєння мови тієї чи тієї галузі. Особливо великою популярністю користуються термінологічні чи галузеві словники, котрі є різновидами лінгвістичного словника, що охоплює термінологію однієї чи кількох галузей знань.

На думку В. Л. Іващенко, власне термінографічне осмислення поняття *словник* реалізується у наступних значеннях:

- сукупність термінологічних одиниць окремо взятої сфери людської діяльності або галузі чи підрозділу науки як частина загального словникового складу мови;

- певним чином організоване довідкове зібрання таких одиниць у формі книг або у комп'ютерному варіанті з інформацією про системну організацію словника (Іващенко, 2002, с. 144).

Створення термінологічних словників або, як їх ще називають, словників спеціальної лексики, повинно базуватися на ефективності їхнього подальшого використання, враховуючи відповідні вимоги їхнього укладання. Вони є своєрідним інструментом практично в усіх видах термінологічної діяльності, в якій працюють студенти різних спеціальностей. Саме тому роль таких типів словників помітно зростає в конкретних сферах знань і, відповідно, збільшується їхня кількість.

З кожним днем з'являються нові галузі знань науки та техніки, значна кількість їх на стику кількох дисциплін чи спеціалізацій, тому області застосування словників помітно розширюються. До них належать різні інформаційні системи, системи управління документами, нормативно-правове регулювання виробництва тощо, в результаті чого виникають нові види термінологічних словників. Саме практична необхідність укладання словників спеціальної лексики і потребує розробки певної теоретичної бази. На її основних положеннях можуть ґрунтуватися конкретні методи досліджень, пов'язаних з опрацюванням відповідної галузевої термінології.

На сучасному етапі навчального процесу в вищих навчальних закладах України та Чеської Республіки, на жаль, немає конкретного предмета чи факультативу, котрі би відображали проблематику термінографічної діяльності чи її теоретичних завдань. Серед відомих термінологічних курсів, які читають, наприклад, у чеських університетах, можна виокремити медичну термінологію, котра викладається на всіх медичних факультетах. Що стосується фахової термінології для інших спеціальностей, то вона переважно розглядається в рамках іноземних мов (наприклад, англійська економічна чи комп'ютерна термінологія тощо). В українських ВНЗ теоретичну термінологію розглядають здебільшого у складі лексикології на філологічних спеціальностях. Хоча варто звернути увагу на той факт, що як в українських, так і чеських університетах, доволі часто відбуваються відкриті лекції закордонних науковців чи кандидатів наук з інших університетів. Тематика подібних виступів залежить від об'єкту дослідження запрошених науковців та зосереджена на аудиторію студентів відповідної спеціальності, а також, якщо є така можливість, відкрита для охочих з інших факультетів. На цих лекціях часто розглядають проблематику як вітчизняної, так і зарубіжної термінології.

Також майже щороку в університетах відбуваються наукові, науково-теоретичні чи науково-практичні термінологічні конференції та семінари міжнародного рівня. Професори, викладачі чи студенти пропонують своє бачення проблематики термінологічної діяльності, озвучують

нові ідеї або представляють присутнім нові проекти. Без перебільшення можна сказати, що роль подібних лекцій, конференцій чи семінарів у житті студентів будь-якої спеціалізації досить вагома, але її недостатньо розглядаючи термінографічну діяльність на новітньому етапі.

Сучасний розвиток термінологічної лексикографії практично відображає розвиток загального словникарства, оскільки опирається на таку ж мету та використовує ідентичні методи. На сьогодні лексикографію на філологічних /чи як прийнято називати за кордоном – філософських/ факультетах університетів розглядають у межах загального мовознавства, котре, в свою чергу, охоплює лише основні лінгвістичні положення та надає лише загальну інформацію стосовно тієї чи тієї проблематики.

У період науково-технічного прогресу та активного збільшення лексичного мовного фонду, точніше кажучи термінологічного фонду мови, на нашу думку, кожному студенту будь-якої спеціальності необхідно володіти базовими термінографічними знаннями. Кожна галузь знань активно користується власне своїми термінологічними одиницями, або запозиченими термінами з інших мов.

На сьогодні неможливо знайти студента медичного чи юридичного факультету, котрий би не використовував на практиці латинські терміни. Юридична термінологія дуже багата на запозичення, тому назвемо декілька найвідоміших з них: *de facto* – фактично, насправді; *de jure* – за правом, юридично; *obligatio* – зобов'язання; *petitio principii* – аргумент, заснований на твердженні та інші. Медична термінологія практично базується на латинських термінах, які використовуються в назвах хвороб, медичних препаратах тощо (наприклад, *nervus vagus* – блукаючий нерв; *polydactylia* – полідактилія). В свою чергу, студенти філологічних спеціалізацій неодноразово зіштовхувалися з дефініціями англійською, німецькою чи французькою мовами.

Якщо говорити про базові філологічні поняття, то слід було б викладачеві навести ланцюжок термінів з кількох мов, особливо коли йдеться про класичні джерела мов-донорів: латинську та грецьку (наприклад, назви частин мови: лат. *pronomen*, чes. *zájmeno*, укр. *займенник*, рос. *местоимение*, або назви відмінків: лат. *casus nominativus*, чes. *Nominativ*, укр. *Називний відмінок*, рос. *именительный падеж*).

Варто було б звернути увагу слухачів і на визначальну характеристику терміна як такого, а саме – однозначність, хоча за сучасної доби все частіше стикаємося з випадками використання одного і того ж терміна в різних галузях науки чи техніки, де вони означають різні поняття. Наприклад, термін-компонент **морфологія**, першоджерелом якого є грецька мова: 1. у природничих науках – будова, форма; 2. у мовознавстві – роз-

діл граматики, що вивчає форми словозміни, будову слів, групування за частинами мови (ССІС, 2006, с. 468).

Якщо ж звернутися до Словника української біологічної термінології, то там цей термін використовується для позначення комплексної біологічної науки, що вивчає форму та внутрішню будову живих організмів, закономірності формоутворення в процесі історичного та індивідуального розвитку, див. детальніше: морфологія рослин, тварин, хромосом (СУБТ, 2012, с. 303).

Саме тому, на нашу думку, серед основних положень предмета чи факультативу можна виокремити наступні:

- визначення поняття «термін», «термінологія», «термінографія», їхні основні характеристики та проблематика;
- термінологічна система, як сукупність термінів певної галузі;
- термінологічні словники різних галузей знань, вимоги до їхнього укладання, короткий зміст та обсяг;
- інформаційні словники (тезауруси, класифікатори) та робота з ними.

Звичайно, що кожне з вищенаведених положень можна розглядати окремо та розділити на подальші підпункти. Але, на нашу думку, основним завданням залишається ознайомити студентську аудиторію з цими поняттями.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Термінологічні лексикографічні праці призначені не лише для студентів різних спеціальностей, але і для науковців, перекладачів, науково-технічних представників. Вони використовуються в термінологічному редагуванні, інформаційно-термінологічному обслуговуванні, а також у термінологічному навчанні, лінгвістичному забезпеченні комп'ютерних систем інформації, у проектуванні.

На сьогоднішньому етапі розвитку термінографічної науки чимало написано про її проблематику та методику. У кожній новій статті чи замітках того чи того автора маємо змогу спостерігати за зростанням інтересу та актуальністю цієї галузі дослідження та керуватися рекомендаціями щодо її удосконалення.

Створення термінологічних словників – це не просто систематизація та упорядкування термінологічних одиниць, це – прояв великої працездатності колективів авторів, які намагаються усталити мовні терміносистеми та представити не лише в сферах політики, економіки, культури чи освіти в межах однієї держави, але на міжнародному рівні надбання своєї мови. Гадаємо, що цей проект є досить актуальним на сьогодні та має право на свою реалізацію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Гродзинський, Д. М. (2012). *Словник української біологічної термінології*. Київ.

Іванова, О. (2007). Зміст і структура поняття «термінологічна лексикографія». *Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць*. Київ, КНЕУ, 331–333.

Івашенко, В. Л. (2002). Концептуарія основних понять термінографії. *Слово и словарь: Vocabulum et Vocabulatum: сборник научных трудов по лексикографии*. Гродно, ГрГУ, 141–147.

Сучасний словник іношомовних слів. (2006). Близько 20 тисяч слів і словосполучень. Київ: Довіра.

REFERENCES

Hrodzynskiy, D. M. *Slovyk ukrainskoi biolohichnoi terminolohii [Dictionary of Ukrainian biological terminology]*. Kyiv, 2012, 744 p. [in Ukrainian]

Ivanova, O. (2007). Zmist i struktura poniattia «terminolohichna leksykohrafiia» [The content and structure of the term “terminological lexicography”]. *Ukrainska terminolohiia i suchasnist: zbirnyk naukovykh prats – Ukrainian terminology and modernity: a collection of scientific works*. Kyiv, KNEU, 331–333. [in Ukrainian]

Ivashchenko, V. L. (2002). Kontseptuariia osnovnykh poniat terminohrafi [Concept of basic concepts of terminography]. *Slovo i slovar': Vocabulum et Vocabulatum: sbornik nauchny'kh trudov po leksikografii – Word and dictionary: Vocabulum et Vocabulatum: a collection of scientific works on lexicography*. Grodno, GrGU, 141–147. [in Ukrainian]

Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern dictionary of foreign words]. (2006). Blyzko 20 tysiach sliv i slovospoluchen. Uklaly Skopnenko O.I., Tsymbaliuk T.V. Vyd-vo Dovira, Kyiv. [in Ukrainian]